

वामदेवो गौतमः। रक्षोहाऽग्निः। त्रिष्टुप्

कृणुष्व पाजः प्रसितिं न पृथ्वीं याहि राजेवामवाँ इभेन।

तृष्वीमनु प्रसितिं द्रूणानोऽस्तासि विध्य रक्षसस्तपिष्ठैः ॥ ४.००४.०१

पृथ्वीम्- पृथुलाम्। प्रसितिम्- प्रकृष्टां सेनाम्। न- इव। पाजः- तेजःसङ्घम्। कृणुष्व- कुरु।

अमवान्- अमात्यवान्। राजा। इभेन- गतिशीलेन गणेन गजेन वा। इव। याहि- गच्छ।

तृष्वीम्- क्षिप्राम्। प्रसितिम्- प्रकृष्टां सेनाम्। अनु द्रूणानः- अनुगच्छन्। अस्ता- क्षेप्ता। असि-

भवसि। तपिष्ठैः- तपनशीलाभिः शक्तिभिः। रक्षसः- दुष्टशक्तीः। विध्य- ताडय ॥१॥

तव भ्रमास आशुया पतन्त्यनु स्पृश धृषता शोशुचानः।

तपूष्यग्ने जुह्वा पतंगानसैदितो वि सृज विष्वगुल्काः ॥ ४.००४.०२

तव- भवतः। भ्रमासः- भ्रमणशीलाः। आशुया- शीघ्रा रश्मयः। पतन्ति- सरन्ति। धृषता-

शत्रुधर्षकेण बलेन। शोशुचानः- तपन्। अनु स्पृश- शत्रून् स्पृश विधम। अग्ने। असन्दितः-

अनिरुद्धः सन्। विष्वक्- सर्वतः। उल्काः। तपूषु- तेजांसि। पतङ्गान्- विस्फुलिङ्गान्। जुह्वा-

ज्वालया। वि सृज ॥२॥

प्रति स्पशो वि सृज तूर्णितमो भवा पायुर्विशो अस्या अदब्धः।

यो नो दूरे अघशंसो यो अन्त्यग्ने मार्किष्ठे व्यथिरा दधर्षीत् ॥ ४.००४.०३

स्पशः- परवाधकान् रश्मीन्। वि सृज। तूर्णितमः- क्षिप्रः। अदब्धः- अहिंस्यः। अस्याः-

एतस्याः। विशः- प्रजायाः। पायुः- पालकः। भव। यः। अघशंसः- पापी। नः- अस्मान्। दूरे।

अन्ति- निकटे आक्रान्तुं यतते। सः। व्यथिः- व्यथाजनकः। अग्ने। ते- त्वाम्। मार्किः- मा। आ

दधर्षीत्- आधर्षयतु ॥३॥

उदग्ने तिष्ठ प्रत्या तनुष्व न्यश्मित्राँ ओषतात्तिग्महेते।

यो नो अरातिं समिधान चक्रे नीचा तं धक्ष्यतसं न शुष्कम् ॥ ४.००४.०४

तिग्महेते- तीक्ष्णायुध । अग्ने । उत्तिष्ठ । आ तनुष्व- विस्तारय । अमित्रान्- शत्रून् । नि- नितराम् । ओषतात्- नाशय । समिधान- उद्दीपित । यः । नः- अस्माकम् । अरातिम्- शात्रवम् । चक्रे- करोति । तम् । शुष्कम् । अतसम्- काष्ठम् । न- इव । नीचा- अधः कृत्वा । धक्षि- दह ॥४॥

ऊर्ध्वो भव प्रति विध्याध्यस्मदाविष्कृणुष्व दैव्यान्यग्ने।

अव स्थिरा तनुहि यातुजूनां जामिमजामिं प्र मृणीहि शत्रून् ॥ ४.००४.०५

ऊर्ध्वः- उत्कृष्टः । भव । अस्मत्- अस्मच्छत्रून् । प्रति विध्य- ताडय । अग्ने । दैव्यानि- दिव्यभावनानि । आविष्कृणुष्व- प्रकटय । यातुजूनाम्- यातनां कर्तुं वेगवताम् । स्थिरा- स्थैर्याणि । अव तनुहि- शिथिलीकुरु । जामिम्- बन्धून् । अजामिम्- अबन्धून् । शत्रून्- अस्मद्रिपून् । प्र- प्रकर्षेण । मृणीहि- जहि ॥५॥

स ते जानाति सुमतिं यविष्ठ य ईवते ब्रह्मणे गातुमैरत्।

विश्वान्यस्मै सुदिनानि रायो द्युम्नान्यर्यो वि दुरो अभि द्यौत् ॥ ४.००४.०६

यः । ईवते- गतिमते । ब्रह्मणे- ब्रह्मभूताय तुभ्यम् । गातुम्- मन्त्रम् । ऐरत्- प्रेरयति । सः । ते- तव । सुमतिम् । यविष्ठ- हे युवतम् । जानाति । अस्मै- एतस्मै । विश्वानि- सर्वाणि । सुदिनानि । रायः- सम्पदः । द्युम्नानि- तेजांसि । अर्यः- आर्यशीलोऽग्निः सन् । दुरः- यजमानगृहान् । वि- विशेषेण । अभि- अभितः । द्यौत्- द्योतस्व ॥६॥

सेदग्ने अस्तु सुभगः सुदानुर्यस्त्वा नित्येन हविषा य उक्थैः।

पिप्रीषति स्व आयुषि दुरोणे विश्वेदस्मै सुदिना सासदिष्टिः ॥ ४.००४.०७

यः । त्वा- त्वाम् । नित्येन- सनातनेन श्रौतेन । हविषा । यः । उक्थैः- श्रौतमन्त्रैः । पिप्रीषति- प्रीणयितुमिच्छति । सः । अग्ने । सुभगः- सौभाग्यवान् । सुदानुः- शोभनदाता । अस्तु- भवतु । स्वे-

स्वकीये । आयुषि- जीवने । दुरोगे- सद्गानि चाग्निस्तिष्ठतु । अस्मै- एतस्मै यजमानाय । विश्वा-
सर्वाणि दिनानि । सुदिना- सुदिनानि भवन्तु । साः- सः । इष्टिः- यज्ञः । असत्- सम्पन्नो
भवतु ॥७॥

अर्चामि ते सुमतिं घोष्यर्वाक्सं तै ववाता जरतामियं गीः ।

स्वश्वास्त्वा सुरथा मर्जयेमास्मे क्षत्राणि धारयेरनु द्यून् ॥ ४.००४.०८

ते- तव । सुमतिम् । अर्चामि- पूजयामि । ववाता- त्वामभिगच्छन्ती । इयम्- एषा । गीः- वाक् ।
घोषि- घोषयुक्ता यथा भवति तथा । अर्वाक्- त्वदभिमुखम् । ते- त्वाम् । सम्- सम्यक् । जरताम्-
स्तौतु । स्वाश्वाः- शोभनतुरगाः शोभनप्राणा इति भावः । सुरथाः- शोभनरंहणाः । मर्जयेम-
शोधयाम । अस्मे- एतस्मै । द्यून् अनु- प्रतिदिनम् । क्षत्राणि- वीर्याणि । धारयेः- निधेहि ॥८॥

इह त्वा भूर्या चरेदुप त्मन्दोषावस्तर्दीदिवांसमनु द्यून् ।

क्रीळन्तस्त्वा सुमनसः सपेमाभि द्युम्ना तस्थिवांसो जनानाम् ॥ ४.००४.०९

इह- अत्र । दोषावस्तः- प्रतिदिनम् । दीदिवांसम्- भासमानम् । अनु द्यून्- अन्वहम् । त्वा-
भवन्तम् । त्मन्- स्वतः । भूरि- प्रभूतम् । आ चरेत्- परिचरति अनुतिष्ठति । जनानां द्युम्ना-
तेजांसि । अभि तस्थिवांसः- अधितिष्ठन्तः । क्रीळन्तः- विहरन्तः । सुमनसः- शोभनचित्ताः । त्वा-
त्वाम् । सपेम- परिचरेम ॥९॥

यस्त्वा स्वश्वः सुहिरण्यो अग्न उपयाति वसुमता रथेन ।

तस्य त्राता भवसि तस्य सखा यस्त आतिथ्यमानुषगजुजौषत् ॥ ४.००४.१०

अग्ने । यः । त्वा- भवन्तम् । स्वश्वः- शोभनतुरगः शोभनप्राणः । सुहिरण्यः- शोभनदीप्तिः ।
वसुमता- सम्पद्युक्तेन । रथेन- रंहणप्रतीकेन वाहनेन । रथी ऋतस्य नो भवेति श्रुतेः ऋतं रथः ।
उपयाति- आगच्छति । यः । ते- तव । आतिथ्यम् । आनुषक्- क्रमेण । जुजौषत्- सेवते । तस्य ।
त्राता- रक्षकः । भवसि- असि । तस्य । सखा- मित्रमसि ॥१०॥

म॒हो रु॒जामि॒ बन्धु॒ता वचो॑भिस्तन्मा॒ पितु॑र्गो॒तमा॒दन्विया॑य।

त्वं नो॑ अ॒स्य वच॑सश्चिकिद्धि॒ होत॑र्यविष्ठ सु॒क्रतो॒ दमू॑नाः ॥ ४.००४.११

होतः- देवाह्वातः। यविष्ठ- युवतम। सुक्रतो- सर्वभूतहितरत्युद्धूतसङ्कल्पमय। वचोभिः- मन्त्रैः सहितेन। बन्धुता- त्वद्वान्धव्येन। महः- महान्ति रक्षांसि। रुजामि- नाशयामि। तत्- तद्वान्धव्यम्। मा- माम्। गोतमात्- अतिशयेन ज्ञानयुक्तात्। पितुः- जनकात्। अन्वियाय- प्राप्तम्। अस्य- एतस्य। वचसः- मन्त्रस्य अर्थम्। नः- अस्माकम्। त्वम्। चिकिद्धि- जानीहि ॥११॥

अस्व॑प्रजस्तरणयः सु॒शेवा॒ अत॑न्द्रासोऽवृ॒का अश्र॑मिष्ठाः।

ते पा॒यवः॑ स॒ध्र्यञ्चो॒ निष॑द्याग्ने तव॑ नः पान्त्वमूर॥ ४.००४.१२

अस्वप्रजः- जागरूकाः। तरणयः- तारकाः। सुशेवाः- सुखकराः। अतन्द्रासः- अतामसाः। अवृकाः- अक्रूराः। अश्रमिष्ठाः- अनायासाः। सध्र्यञ्चः- परस्परं सङ्गताः। ते- तव। पायवः- रक्षाशक्तिभूता रश्मयः। निषद्य- निषण्णाः सन्तः। नः- अस्मान्। अमूर- विद्वन्। पान्तु- रक्षन्तु ॥१२॥

ये पा॒यवो॑ माम॒तेयं॑ ते॒ अग्ने॑ पश्य॒न्तो अ॒न्धं दुरि॑तादरक्षन्।

र॒रक्ष॑ तान्सु॒कृतो॑ वि॒श्ववे॑दा दि॒प्सन्त॑ इ॒द्रिप॑वो नाहं दे॒भुः ॥ ४.००४.१३

ये। पायवः- रक्षाशक्तिभूता रश्मयः। अग्ने। ते- त्वदीयम्। मामतेयमन्धम्- ममतान्धम्। पश्यन्तः। दुरितादरक्षन्- विवेकदृष्टिं दत्त्वा ररक्षुः। तान्। सुकृतः- सुष्ठु कर्म कृतवतो रश्मीन्। विश्ववेदाः- सर्वज्ञोग्निः। ररक्ष- अपालयत्। दिप्सन्तः- परिभवितुमिच्छन्तः। रिपवः- शत्रवो रागादयः। न। देभुः- नैनं परिभवन्ति ॥१३॥

त्वया॑ व॒यं स॒ध्न्यस्त्वो॑तास्तव॒ प्रणी॑त्यश्याम॒ वाजा॑न्।

उ॒भा शं॑सा॒ सूद॑य सत्यतातेऽनु॒ष्ठुया॑ कृ॒णु॒ह्यह॑याण॥ ४.००४.१४

सत्यताते- सत्यविस्तारक । अहयाण- अकुटिल । त्वया- भवता । वयम् । सधन्यः- धन्याः ।
त्वोताः- त्वद्रक्षिताः । तव- भवतः । प्रणीति- प्रकर्षनीत्या । वाजान्- भोगान् । अश्याम-
अनुभवेम । उभा शंसा- दूरस्थानन्तिकस्थान् दुःशंसान् शत्रून् । सूदय- नाशय । अनुष्ठया-
अनुक्रमेण । कृणुहि- अनुग्रहं कुरु ॥१४॥

अया ते अग्ने समिधा विधेम प्रति स्तोमं शस्यमानं गृभाय ।

दहाशसौ रक्षसः पाह्यश्मन्दुहो निदो मित्रमहो अवद्यात् ॥ ४.००४.१५

अग्ने । अया- अनया । ते- तव । समिधा- दीप्त्या । विधेम- परिचरेम । शस्यमानं स्तोमम्-
प्रशंसामयं मन्त्रम् । प्रति गृभाण- प्रतिगृहाण । अशसः- दुःशंसानि । रक्षसः- रक्षांसि । दह-
भस्मीकुरु । मित्रमहः- महन्मित्र । अवद्यात्- दोषयुक्तात् । निदः- निन्दकात् । द्रुहः- द्रोहिणः ।
अस्मान्- नः । पाहि- पालय ॥१५॥

Dr. Ranganatha